

Pelastakaa Lapset – Rädda Barnen
TOPPEN

Barn i det digitala landskapet

– Finländska femteklassares digitala kompetens,
säkerhet och välmående i ljuset av Toppen-testet

Sisällys

Sammanfattning.....	3
Mediefostran som stöd för barns digitala rättigheter	4
Toppen-testet: unik information om femteklassares kunskaper och färdigheter.....	5
Innehållet i Toppen-testet.....	6
<i>Kapitel 1: En balanserad digital vardag</i>	<i>6</i>
<i>Kapitel 2: Delaktighet och växelverkan.....</i>	<i>7</i>
<i>Kapitel 3: Säkerhet och integritet</i>	<i>7</i>
<i>Kapitel 4: Kritisk mediekompetens.....</i>	<i>8</i>
Övergripande sammanställning från analysperioden	10
Resultaten av Toppen-testet.....	12
<i>Delområden och frågor där eleverna uppvisat högsta resultat</i>	<i>13</i>
<i>Delområden och frågor där eleverna uppvisat lägsta resultat.....</i>	<i>13</i>
<i>Bakgrundsfaktorerers inverkan på resultaten.....</i>	<i>14</i>
<i>Kön som bakgrundsfaktor.....</i>	<i>14</i>
<i>Språk som bakgrundsfaktor.....</i>	<i>14</i>
<i>Upplevelse av ensamhet som bakgrundsfaktor.....</i>	<i>15</i>
<i>Delande av personlig information på sociala medier som bakgrundsfaktor</i>	<i>15</i>
Reflektion och rekommendationer	16
Bakgrundsfaktorernas inverkan på resultaten	17
Rädda Barnens rekommendationer för yrkesverksamma inom utbildning.....	20
<i>Rekommendationer för yrkesverksamma inom utbildning.....</i>	<i>21</i>
<i>Rekommendationer till kommunala tjänstepersoner och beslutsfattare</i>	<i>21</i>
Ta i bruk material för mediefostran	22
Källförteckning.....	23
Bilaga 1: Toppen-testets frågor.....	24

Sammanfattning

Denna rapport presenterar resultaten från en nationell undersökning om femteklassares kunskaper inom digitalt välmående och säkerhet under perioden 17.1.2023–31.10.2024. Undersökningen bygger på svar från Rädda Barnens Toppen-test som genomfördes av 10 312 elever i årskurs 5.

Förutom att kartlägga elevernas digitala färdigheter undersöktes även hur språk, kön, upplevelse av ensamhet samt delande av personlig information på sociala medier påverkade resultaten.

Resultaten ger värdefull information om både styrkor och utvecklingsområden i elevernas digitala kompetens samt hur olika faktorer kan påverka barns digitala välmående. Syftet med rapporten är att fungera som ett verktyg i utvecklandet av undervisning och stöd.

Eleverna uppvisade de bästa resultaten i anknytning till de frågor som behandlade en balanserad digital vardag samt ansvarsfull interaktion i digitala miljöer. Däremot var resultaten svagare i frågor som handlade om förmågan att koncentrera sig på skolarbete i en digitalt distraherande miljö.

Undersökningen visar att bakgrundsfaktorer har betydelse för elevernas digitala kompetens:

- Skillnaderna mellan könen var överlag små, men flickor uppvisade genomgående högre resultat i jämförelse med andra elever. Elever som identifierade sig som icke-binära hade de svagaste resultaten.
- Svenskspråkiga elever uppvisade i genomsnitt lägre digital kompetens i jämförelse med finskspråkiga elever, särskilt inom området kritisk mediekompetens.
- Elever som ofta känner sig ensamma hade svagare resultat i frågor om emotionell belastning och att upprätthålla en balanserad digital vardag i jämförelse med dem som sällan eller aldrig upplever ensamhet.
- Elever som delade personlig information på sociala medier visade högre nivåer av delaktighet, interaktion och kritisk mediekompetens, men hade samtidigt större utmaningar med att upprätthålla en balanserad digital vardag.
- Elever som använder sociala medier men inte delar information om sig själva offentligt uppvisade bättre resultat i frågor kring en balanserad digital vardag i jämförelse med de elever som delar information offentligt.
- Elever som inte använder sociala medier uppvisade högre resultat i frågor kring en balanserad digital vardag, men hade svagare resultat inom testets övriga delar.

Skolor har en viktig roll både inom barns mediefostran och sociala växelverkan och behöver ha olika metoder som stärker elevernas delaktighet, motverkar ensamhet och mobbning samt bidrar till elevernas välmående. Kommunerna har ett ansvar att säkerställa att det finns tillräckligt med trygga vuxna i skolan och att personalen får relevant fortbildning. Kommunerna behöver också se till att det finns aktuellt och åldersanpassat material om känslö- och trygghetsfärdigheter på både finska och svenska. Det är också viktigt att främja könssensitiv undervisning och att trygga barn inom HBTQIA+-gruppen. För att varje barn ska få det stöd som behövs krävs det att tillräckliga resurser avsätts.

Rädda Barnens Toppen-tjänst erbjuder lättanvända och högkvalitativa material för mediefostran, riktade till lärare i förskolan och grundskolans lägre årskurser. Tjänsten och allt tillhörande material är kostnadsfritt och tillgängligt för skolor i hela landet, på både finska och svenska.

Mediefostran som stöd för barns digitala rättigheter

Digitala miljöer erbjuder barn möjligheter till lärande, kommunikation och personlig utveckling, samtidigt som de medför utmaningar som kan påverka barns digitala rättigheter och välmående negativt. Enligt EU Kids Online-undersökningen från 2020 hade 97 procent av finländska barn i åldern 9–16 år tillgång till en smarttelefon, och 85 procent använde internet dagligen. Dessa siffror är relativt höga i jämförelse med många andra europeiska länder.

Undersökningen visade att barn utsätts för oönskat innehåll, såsom negativa kommentarer, mobbing och olämpligt material, på de plattformar och appar de använder. Kring 40 procent av barnen hade nyligen bevittnat mobbing eller hatretorik på nätet, och drygt 10 procent uppgav att de själva hade blivit utsatta för nätmobbing (EU Kids Online 2020). Erfarenheter som dessa kan äventyra barns känsla av trygghet i digitala miljöer.

Enligt FN:s barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 25 (2021) om barnets rättigheter i relation till den digitala miljön är det varje konventionsstats ansvar att skydda barn från risker i den digitala miljön, såsom våldsamhet och sexuellt innehåll, hatretorik, trakasserier, hasardspel, utnyttjande samt uppmaningar till självmord eller farliga handlingar.

Trots att digitala miljöer ursprungligen inte utformats med barn i åtanke, utgör de idag en central del av barns vardag. Barns rättigheter, såsom rätten att söka, ta emot och sprida information samt att uttrycka sina åsikter, gäller även i digitala sammanhang. Digital teknik kan dessutom fungera som ett verktyg för att stärka barns delaktighet och möjlighet att påverka i frågor som rör deras liv (CRC/C/GC/25).

Rädda Barnen arbetar för att stärka barns och ungas trygghet och rättigheter i digitala miljöer genom att erbjuda information och verktyg till både vårdnadshavare och yrkesverksamma. Som en del av detta arbete lanserades Toppen-tjänsten i januari 2023. Tjänsten erbjuder lättillgängliga och högkvalitativa material och verktyg för mediefostran. Materialet är riktat till lärare i förskolan och grundskolans lägre årskurser samt till vårdnadshavare. Användningen av tjänsten och allt tillhörande undervisningsmaterial är kostnadsfritt och tillgängligt för skolor i hela landet, på både finska och svenska.

Toppen-testet: unik information om femteklassares kunskaper och färdigheter

Syftet med Toppen-testet är att stärka elevers förmåga att agera på ett tryggt och ansvarsfullt sätt på digitala enheter och sociala medier. Testet uppmuntrar även till reflektion kring egna digitala vanor. Under perioden 17.1.2023–31.10.2024 deltog över 10 300 femteklassare från 158 kommuner runt om i Finland i testet.

10 312
femteklassare

158
kommuner

17.1.2023–
31.10.2024

Resultaten från testet ger en inblick i styrkor och utvecklingsområden gällande digital kompetens bland elever i årskurs 5, samt hur olika bakgrundsfaktorer kan påverka barns digitala välmående.

Testet har utformats utgående från både lärares och elevers behov och förslag, och ger läraren relevant information om elevers digitala färdigheter. Resultaten kan utnyttjas av läraren i arbetet att främja elevernas utveckling till medvetna och ansvarsfulla användare av digitala medier. Testet fungerar även som ett pedagogiskt verktyg för att uppnå läroplanens övergripande mål bland annat gällande multilitteracitet och digital kompetens.

Toppen-testet har utvecklats i samverkan med bland annat Utbildningsstyrelsen, Mannerheims Barnskyddsförbund, Sällskapet för medieföstran, Edita, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne, Google Foundation, Päivikki och Sakari Sohlbergs stiftelse, STEA, Accenture, Microsoft, Gigantti och Telia.

Toppen-testet fungerar som ett pedagogiskt verktyg som stödjer elever i att förstå hur digitala miljöer kan påverka deras trygghet och välmående. Till skillnad från många andra kunskapsmaterial som främst fokuserar på äldre barns och ungas digitala beteende, riktar sig Toppen-testet till yngre elever och fungerar i förebyggande syfte. Genom att bearbeta dessa frågor i ett tidigt skede får eleverna möjlighet att utveckla viktiga färdigheter innan de ställs inför mer komplexa och utmanande situationer i den digitala världen.

I Toppen-testet får eleverna följa med två djurkaraktärer, Vili och Timma, som tillsammans navigerar genom den virtuella världen Toppen. Under testets gång ställs karaktärerna inför olika vardagliga situationer kopplade till användningen av digitala enheter. Genom att välja mellan olika alternativ får eleverna möjlighet att reflektera över lämpliga sätt att hantera dessa situationer. Eleverna får individuell återkoppling baserat på sina resultat samt konkreta tips som stärker deras digitala kompetens.

Läraren får en samlad översikt över klassens resultat, tillsammans med rekommendationer om färdiga lektionsmaterial som kan användas för att fördjupa undervisningen och främja elevernas digitala kompetens.

Innehållet i Toppen-testet

Toppen-testet består av fyra kapitel: en balanserad digital vardag, delaktighet och växelverkan, säkerhet och integritet samt kritisk mediekompetens. Varje kapitel är uppdelat i två teman, vilket ger totalt åtta teman: *vardagens grundstenar*, *emotionell belastning*, *delaktighet och sociala relationer*, *ansvarsfull interaktion*, *datasäkerhet*, *situationer som äventyrar säkerheten*, *digitalt fotspår samt pålitlig och opålitlig information*. Enkäten består av totalt 21 flervalsfrågor. Dessa finns bifogade som bilaga till denna rapport.

I samband med testet fyllde eleverna även in bakgrundsinformation, såsom kön, upplevelse av ensamhet samt om de delar personlig information i sociala medier. Eleverna hade möjlighet att genomföra testet på antingen finska eller svenska. Enskilda elevers svar kan inte urskiljas utifrån resultaten.

KAPITEL 1: EN BALANSERAD DIGITAL VARDAG

Tema	Innehåll
Arjen peruspalikat	Reglering av skärmtid Digitala enheters inverkan på sömnen Mobilanvändningens inverkan på läxor och koncentration
Emotionell belastning	Utmaningar i sociala medier och social press Hur man agerar när man ser något obehagligt på nätet

I testets första kapitel reflekterar eleverna över hur digitala enheter påverkar deras vardag och hur den digitala miljön kan bidra till emotionell belastning. Frågorna behandlar strategier för att uppnå balans i teknikanvändningen, hur skärmanvändning kan påverka sömn och skolarbete, samt tillvägagångssätt om man utsätts för gruppträck eller obehagliga upplevelser på nätet.

KAPITEL 2: DELAKTIGHET OCH VÄXELVERKAN

Tema	Frågornas innehåll
Delaktighet och sociala relationer	Vänskapsrelationer på nätet Mångsidig användning av digitala enheter
Ansvarsfull interaktion	Respekt för andras integritet Gruppträck i sociala medier Att respektera andras åsikte

Kapitel 2 behandlar delaktighet, sociala relationer och ansvarsfullt beteende i digitala miljöer. Genom att ta ställning till fiktiva scenarier får eleverna reflektera över vänskapsrelationer på nätet, mångsidig användning av digitala enheter samt vikten av att respektera andras gränser. Eleverna får även ta ställning till hur man kan hantera gruppträck och bemöta olika åsikter i sociala medier på ett respektfullt och ansvarsfullt sätt.

KAPITEL 3: SÄKERHET OCH INTEGRITET

Tema	Frågornas innehåll
Datasäkerhet	Säkra lösenord Bedrägerier
Situationer som äventyrar säkerheten	Åldersgränser Grooming (när vuxna söker kontakt med barn i sexuellt syfte) Skydd av personlig information

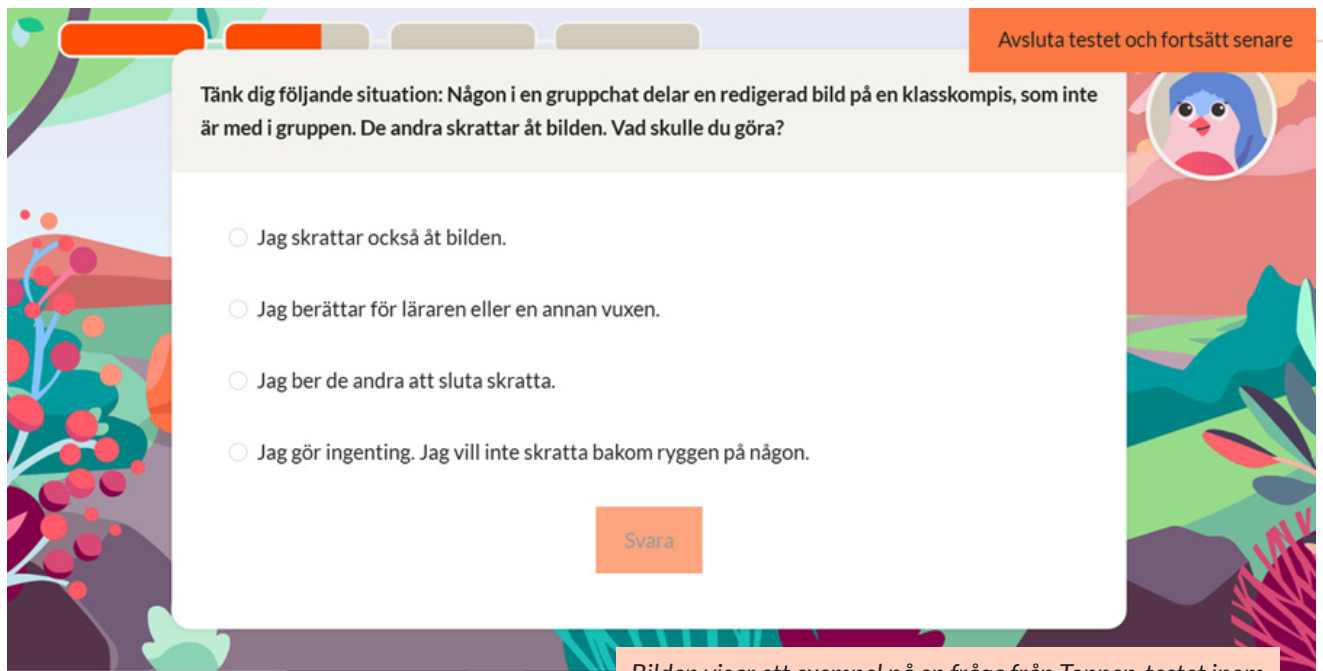
I kapitel 3 lär sig eleverna om digital säkerhet och hur man identifierar riskfyllda situationer i digitala miljöer. Frågorna behandlar bland annat hur man skapar säkra lösenord, känner igen bedrägeriförsök, förstår betydelsen av åldersgränser, skyddar sig mot grooming samt om att dela personlig information med okända personer online.

KAPITEL 4: KRITISK MEDIEKOMPETENS

Tema	Frågornas innehåll
Digitalt fotspår	Information som samlas in av digitala plattformar Sekretessinställningar Hur information sprids på nätet
Pålitlig och opålitlig information	Medieläsfärdighet Källkritik

I kapitel 4 får eleverna utforska vad ett digitalt fotspår innebär samt hur man kan skilja mellan tillförlitlig och vilseledande information. Frågorna handlar om sekretessinställningar, om hur digitala plattformar samlar in och använder data samt hur information snabbt kan spridas i digitala kanaler. Eleverna får även öva på att granska källor och utveckla sin förmåga i kritisk medieläsfärdighet.

Bilden visar ett exempel på en fråga från Toppen-testet inom temat ansvarsfull interaktion.

Övergripande sammanställning från analysperioden

Totalt deltog 10 312 femteklassare i Toppen-testet under perioden 17.1.2023–31.10.2024. I denna rapport granskas resultaten både i sin helhet och i relation till olika bakgrundsfaktorer. **De bakgrundsvariabler som beaktas är språk, kön, upplevelse av ensamhet samt om eleverna offentligt delar personlig information, bilder och videor om sig själva i sociala medier.**

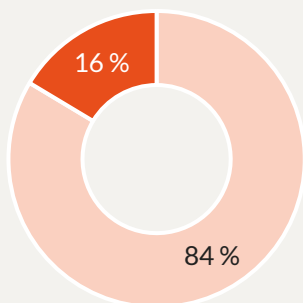
När det gäller språkfördelningen besvarade 8 624 elever enkäten på finska och 1 688 på svenska (se diagram 1). Av svarandena identifierade sig 3 789 elever som flickor och 3 734 som pojkar. Totalt 125 elever angav en annan könsidentitet, 333 valde att inte uppge kön och 2 331 lämnade frågan obesvarad (se diagram 2). I analyserna har de elever som lämnat frågan obesvarad eller valt att inte ta ställning exkluderats.

Elevernas upplevelser av ensamhet fördelade sig enligt följande (se diagram 3): 6 496 elever uppgav att de sällan eller aldrig känner sig ensamma, 2 578 uppgav att de ibland känner sig ensamma, 471 uppgav att de ofta känner sig ensamma, 681 valde att inte besvara frågan och 86 elever lämnade frågan obesvarad.

Eleverna fick frågan om de delar information, bilder eller videor av sig själva offentligt på sociala medier. Resultaten presenteras i diagram 4. 2 566 elever uppgav att de delar information offentligt, 5 097 uppgav att de inte delar något alls, 324 uppgav att de inte använder sociala medier och 2 325 elever lämnade frågan obesvarad.

Toppen-testet besvarades av elever från samtliga delar av Finland. Som framgår av diagram 5 kom den största andelen svar från Södra Finland (38 %) samt västra och inre Finland (29 %), men även andra regioner är representerade: östra Finland (11 %), sydvästra Finland (11 %), norra Finland (8 %), Åland (2 %) och Lappland (1 %).

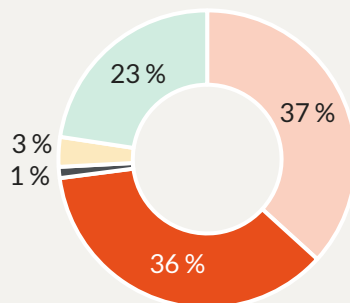
Språkfördelning

■ Finskspråkiga elever
■ Svenskspråkiga elever

Diagram 1: Språkfördelning bland de elever som deltog i enkäten (N = 10 312).

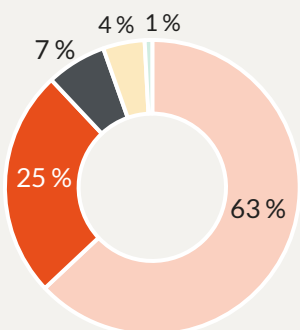
Könsfördelning

■ Flicka ■ Pojke ■ Annat
■ Jag vill inte säga ■ Blankt

Diagram 2: Könsfördelning bland de elever som deltog i enkäten (N = 10 312).

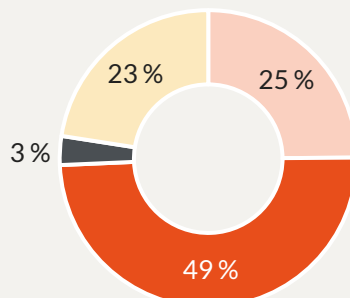
Upplevelse av ensamhet

■ Sällan eller aldrig
■ Ibland ■ Jag vill inte säga
■ Ganska ofta ■ Blankt

Diagram 3: Fördelning av elever utifrån hur ofta de känner sig ensamma (N = 10 312).

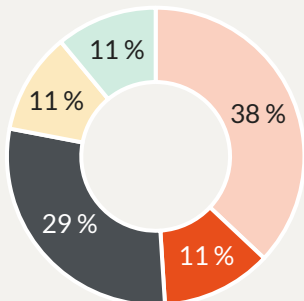
Delante av personlig information på sociala medier

■ Ja ■ Nej
■ Jag använder inte alls sociala medier
■ Blankt

Diagram 4: Fördelning av elever utifrån om de delar personlig information på sociala medier (N = 10 312).

Fördelning av elever utifrån geografiskt område

■ Södra Finland ■ Östra Finland
■ Västra och inre Finland
■ Sydvästra Finland ■ Övriga

Diagram 5: Fördelning av elever utifrån geografiskt område (N = 10 312).

Resultaten av Toppen-testet

Poängsättningen i Toppen-testet är uppbyggd på så sätt att den speglar hur väl eleven behärskar temat i fråga. Beroende på frågetyp kan maxpoängen variera mellan olika uppgifter, men samtliga uppgifter poängsätts inom gränserna 0–5. Här används fråga nummer fem ur Toppen-testet som exempel: Tänk dig följande situation: Du har sett något otrevligt på nätet igår. Du funderar på det ännu idag. Vad gör du åt saken? Syftet med frågan är att ta reda på vilka resurser barnet har att lösa en situation där skärmanvändningen har lett till en emotionellt belastande situation. Poängsättningen är uppbyggd enligt vår organisations rekommendationer och svarsalternativen är poängsatta på följande sätt:

1. "Jag försöker bara glömma saken." = 0 poäng
2. "Jag gör något roligt, som för tankarna åt ett annat håll." = 1 poäng
3. "Jag talar om saken med en kompis eller ett syskon." = 2 poäng
4. "Jag berättar till en vuxen." = 3 poäng

I rapporten jämförs elevernas resultat genom att först räkna ut samtliga elevers gemensamma poäng på kapitel-, tema- och frågenivå, och därefter räkna ut medeltalet på alla kapitel, teman och enskilda frågor. Detta gör det möjligt att jämföra resultaten sinsemellan. Det är inte möjligt att identifiera enskilda elevers svar.

Procenttalet består av medeltalet av alla elevers totalpoäng. Tabellen nedan visar medeltalet i relation till maxpoängen. (till exempel 59 / 100 %).

	Medeltalet av elevernas resultat i förhållande till maxpoängen (100 %)
Kapitel 1: En balanserad digital vardag	59/100 %
Tema: Vardagens grundstenar	58/100 %
Tema: Emotionell belastning	61/100 %
Kapitel 2: Delaktighet och växelverkan	58/100 %
Tema: Delaktighet och sociala relationer	46/100 %
Tema: Ansvarsfull interaktion	79/100 %
Kapitel 3: Säkerhet och integritet	52/100 %
Tema: Datasäkerhet	48/100 %
Tema: Situationer som äventyrar säkerheten	55/100 %
Kapitel 4: Kritisk mediekompetens	55/100 %
Tema: Digitalt fotspår	57/100 %
Tema: Pålitlig och opålitlig information	53/100 %

Tabell 1: Medeltalet av elevernas resultat i förhållande till maxpoängen (100 %) (N= 10 312).

I fortsättningen presenteras medeltalet av elevernas resultat som ett procenttal för att underlätta läsningen. Ju högre procenttal, desto starkare resultat i den aktuella frågan eller kategorin.

DELOMRÅDEN OCH FRÅGOR DÄR ELEVERNA UPPVISAT HÖGSTA RESULTAT

Eleverna uppvisade de bästa resultaten i anknytning till de kapitel som handlade om en balanserad digital vardag (59 %) samt delaktighet och växelverkan (58 %). Inom kapitlet delaktighet och växelverkan fanns det dock en tydlig skillnad mellan kapitlets två teman. **Eleverna klarade sig särskilt bra i frågor som handlade om ansvarsfull interaktion.**

Exempelvis var medeltalet 89 % i en fråga som handlade om att dela bilder på andra på sociala medier:

*Är påståendet sant eller falskt: om min kompis säger att hen tycker om ett foto eller en video som jag tog på hen, så kan jag dela bilden till andra utan att be om lov av kompiserna.**

Medeltalet för elevernas resultat var 88 % i följande fråga inom temat ansvarsfull interaktion:

*Tänk dig följande situation: Någon på some säger att de inte alls tycker om ett specifikt spel. Spelet är ditt favoritspel. Hen får många likes, alltså gilla-markeringar. Du blir irriterad och vill kommentera. Vad skriver du? **

Även i kapitlet som behandlade en balanserad digital vardag varierade resultaten mellan kapitlets olika frågor. **Eleverna uppvisade goda resultat i frågor om reglering av skärmanvändning och hantering av grupstryck.** Exempelvis var medeltalet 74 % i en fråga som handlade om att sluta spela eller chatta när en förälder ber en att komma och äta, och i följande fråga var elevernas medeltal 76 %:

*Tänk dig följande situation: Dina kompisar vill göra en utmaning som cirkulerar på sociala medier tillsammans med dig. Utmaningen känns alltför spännande. Vad gör du? **

DELOMRÅDEN OCH FRÅGOR DÄR ELEVERNA UPPVISAT LÄGSTA RESULTAT

Eleverna uppvisade de svagaste resultaten i anknytning till kapitlet om säkerhet och integritet, där det genomsnittliga resultatet låg på 52 %. I en fråga om att välja det säkraste lösenordet bland flera alternativ var medeltalet endast 42 %. I en fiktiv situation där en okänd person ber om en lättklädd bild var medeltalet 50 %:

*Någon ber om en lättklädd bild på dig. Du har aldrig träffat personen ansikte mot ansikte. Vad skulle du göra? Dra in i rutan alla de åtgärder som du skulle göra.**

Även inom temat delaktighet och sociala relationer var resultaten låga. I en fråga där eleverna skulle beskriva vad de gjort på sociala medier eller i digitala spel den senaste månaden, var medeltalet av elevernas resultat endast 37 %.

* Kysymys poimittu Huippula-kyselystä

Ett annat område där många elever hade svårt var självreglering i en digitalt distraherande miljö. I följande fråga var medeltalet på samtliga elevers resultat 36 %:

*Tänk dig följande situation: Du håller på att göra läxor. Samtidigt får du meddelanden av dina kompisar. Meddelandena handlar inte om läxorna. Vad gör du?**

I en annan fråga fick eleverna fundera på hur de skulle agera om de sett något obehagligt eller oroande på nätet. Här var medeltalet 45 %:

*Tänk dig följande situation: Du har sett något otrevligt på nätet igår. Du funderar på det ännu idag. Vad gör du åt saken? **

BAKGRUNDSFAKTORERS INVERKAN PÅ RESULTATEN

I detta avsnitt granskas hur olika bakgrunds faktorer påverkat elevernas resultat. **De faktorer som beaktats är språk, kön, upplevelse av ensamhet samt om eleven delar personlig information på sociala medier.**

KÖN SOM BAKGRUNDSFAKTOR

När resultaten jämförs utifrån kön framträder vissa skillnader mellan grupperna inom denna kategori. Även om skillnaderna i resultaten generellt var små, uppvisade flickor genomgående de högsta resultaten, medan icke-binära elever uppvisade de svagaste resultaten.

De största skillnaderna i resultaten syntes i frågor som behandlade en balanserad digital vardag, emotionell belastning och ansvarsfull interaktion. I frågan *Tänk dig följande situation: Dina kompisar vill göra en utmaning som cirkulerar på sociala medier tillsammans med dig. Utmaningen känns alltför spännande. Vad gör du?* var flickornas medeltal 81 %, jämfört med 63 % för icke-binära elever. I en fråga om hur en hanterar obehagliga upplevelser på nätet var motsvarande medeltal 52 % respektive 33 %.

Samtidigt presterade icke-binära elever bättre inom temat delaktighet och sociala relationer, där frågorna handlade om vänskap online, mångsidig användning av digitala enheter, respekt för andras integritet, gruppträck i sociala medier och respekt för olika åsikter.

SPRÅK SOM BAKGRUNDSFAKTOR

I en jämförelse mellan finsk- och svenskspråkiga elevers resultat framgår att de **finskspråkiga eleverna hade högre resultat i samtliga kapitel och uppgifter, med undantag för två frågor.** Skillnaderna var störst i kapitlet om kritisk mediekompetens, där finskspråkiga elever hade ett medeltal på 57 %, jämfört med 48 % för svenskspråkiga.

Skillnaden var särskilt tydlig i följande fråga:

*Kan du ändra apparnas sekretess-inställningar? Till exempel ändra appens tillträde till din telefons kamera och geografiska plats, det vill säga info om var du är? **

I denna fråga hade svenskspråkiga elever ett medeltal på 32 %, medan finskspråkiga elevers medeltal låg på 51%.

UPPLEVELSE AV ENSAMHET SOM BAKGRUNDSFAKTOR

När resultaten analyseras utifrån elevernas upplevelse av ensamhet syns ett samband mellan hur ofta eleverna upplever ensamhet och deras testresultat. Skillnaderna var störst i kapitlet som behandlar en balanserad digital vardag. I detta avsnitt fick eleverna reflektera över hur digitala enheter påverkar vardagen och hur den digitala världen kan bidra till emotionell belastning. **I den del som handlade om emotionell belastning verkade ensamhet ha en särskilt tydlig inverkan på resultaten.** Elever som sällan eller aldrig känner sig ensamma hade ett medeltal på 62 %, medan resultatet för dem som ofta känner sig ensamma var 52 %. Elever som valde att inte ta ställning till frågan ingick inte i jämförelsen.

I de frågor som behandlade utmaningar på sociala medier, press från sociala medier och strategier för att hantera obehagliga situationer på nätet, presterade elever som ofta känner sig ensamma märkbart sämre än de som sällan upplevde ensamhet. Till exempel i följande fråga hade elever som ofta känner sig ensamma ett medeltal på 65 %, medan medeltalet för elever som sällan känner sig ensamma var 80 %:

*Tänk dig följande situation: Dina kompisar vill göra en utmaning som cirkulerar på sociala medier tillsammans med dig. Utmaningen känns alltför spännande. Vad gör du? **

DELANDE AV PERSONLIG INFORMATION PÅ SOCIALA MEDIER SOM BAKGRUNDSFAKTOR

När resultaten granskas utifrån elevernas användning av sociala medier framträder skillnader mellan elevgrupperna inom denna kategori. **Elever som offentligt delar information, bilder eller videor om sig själva på sociala medier uppvisade de högsta resultaten i kapitlen om delaktighet och växelverkan samt kritisk mediekompetens.** Elevgruppen i fråga håller kontakt, leker och spelar med sina kompisar online i högre utsträckning än de andra eleverna. En del av eleverna har även fått nya kompisar via sociala medier. **Däremot hade de lägst resultat i kapitlet om en balanserad digital vardag.** Detta framgår bland annat i följande fråga i vilken medeltalet för elever som offentligt delar information om sig själva på sociala medier var 31 % i jämförelse med 47 % för elever som inte använder sociala medier alls:

*Tänk dig följande situation: Du håller på att göra läxor. Samtidigt får du meddelanden av dina kompisar. Meddelandena handlar inte om läxorna. Vad gör du? **

Elever i denna kategori var även mer benägna att hålla med om påståendet att det är bra att lugna ner sig framför skärmen precis innan läggdags.

Resultaten för de elever som använder sociala medier men inte delar information om sig själva offentligt visade att de hade en mer balanserad digital vardag i jämförelse med de elever som delar information offentligt. De uppvisade en bättre förmåga att reglera sin skärmanvändning och hantera emotionellt belastande situationer i hypotetiska fall, såsom situationer då man utsätts för grupstryck eller obehagliga upplevelser på nätet.

Elever som inte använder sociala medier alls hade i jämförelse med andra elever högre resultat i kapitlet om en balanserad digital vardag, men de lägsta resultaten i de övriga kapitlen. I följande fråga var medeltalet 52 % för elever som offentligt delar information om sig själva på sociala medier i jämförelse med 31 % för elever som inte använder sociala medier alls:

*Kan du ändra apparnas sekretess-inställningar? Till exempel ändra appens tillträde till din telefons kamera och geografiska plats, det vill säga info om var du är? **

Reflektion och rekommendationer

Denna rapport har undersökt femteklassares kunskaper inom digitalt välmående och säkerhet, baserat på resultaten från Rädda Barnens Toppen-test. Även olika bakgrundsfaktors inverkan på elevernas digitala kompetens har granskats.

Eleverna uppnådde de bästa resultaten i anknytning till de kapitel som handlar om en balanserad digital vardag samt delaktighet och växelverkan, särskilt i frågor som rörde ansvarsfull interaktion i digitala miljöer. Däremot var medeltalen lägre i kapitlet om säkerhet och integritet.

De svagaste resultaten återfanns i frågor som handlade om elevernas beteende i sociala medier och digitala spel, samt deras förmåga att hantera situationer som krävde självreglering i en digitalt distraherande miljö.

Bakgrundsfaktorernas inverkan på resultaten

Enligt resultaten uppvisade svenskspråkiga femteklassare i genomsnitt en svagare digital kompetens i jämförelse med sina finskspråkiga jämnåriga. Särskilt tydlig var skillnaden i kapitlet om kritisk mediekompetens.

Skillnaderna i digital kompetens, särskilt inom området kritisk mediekompetens, kan ha flera möjliga förklaringar. En möjlig förklaring är tillgången till undervisningsmaterial. Även om det finns ett brett utbud av svenskspråkigt material inom mediefostran, är det ofta producerat i Sverige. **Det kan innebära att svenskspråkiga elever i Finland inte får samma tillgång till material som är anpassat till deras vardag och kontext.**

En annan faktor kan vara språket i det digitala innehållet. Finskspråkiga barn möter möjligtvis oftare texter och videor på sitt eget modersmål, vilket kan underlätta förståelse och källkritik. **Svenskspråkiga elever kan i högre grad behöva hantera innehåll på främmande språk.**

Den allmänna läsförmågan kan också ha betydelse för elevernas digitala läskunnighet. Enligt en forskningsrapport från Jyväskylän yliopisto (Nissinen m.fl., 2023) har den genomsnittliga läskunnigheten bland fjärdeklassare försämrats, samtidigt som andelen elever med svag läsförmåga har ökat. Både finsk- och svenskspråkiga elever har i huvudsak goda läsfärdigheter, och det finns inga större skillnader mellan språkgrupperna som helhet.

Däremot påverkas svenskspråkiga elevers läsförmåga av faktorer som bostadsort och familjens socioekonomiska bakgrund. I huvudstadsregionen läser ungefär var femte elev på en utmärkt nivå, medan motsvarande andel i Österbotten är mindre än en tiondel. Samtidigt är det färre än tio procent av eleverna i huvudstadsregionen som uppvisar låg eller mycket låg läsförmåga i jämförelse med Österbotten där nästan var fjärde elev tillhör dessa kategorier (Nissinen m.fl., 2023).

Kön visade sig vara en av de faktorer som påverkade resultaten. Undersökningen visade att flickor genomgående presterade bättre i jämförelse med resten av eleverna, vilket överensstämmer med internationell forskning (Fagerlund m.fl., 2023), där flickor visat starkare resultat än pojkar inom området multilitteracitet.

En möjlig förklaring till flickornas starkare resultat är att de ofta får bättre stöd inom emotionell fostran, vilket kan bidra till en ökad förmåga att hantera emotionellt belastande situationer och att agera ansvarsfullt i digitala miljöer. Samtidigt visar Rädda Barnens rapport Kuka haavoittuu verkossa? (2022) att flickor oftare än pojkar råkar ut för negativa eller skadliga upplevelser på nätet. Men det betyder inte att pojkar går fria från kränkningar online. Tvärtom visar rapporten att unga pojkar i högre grad har blivit utsatta för så kallad sextortion, en form av utpressning där någon använder nakenbilder för att pressa offret på pengar.

Enligt en studie från Europeiska jämställdhetsinstitutet (EIGE, 2019) upplever många unga att aggressivt beteende på nätet är något förväntat och normaliserat. Som en följd av detta har många utvecklat strategier för att förebygga och hantera svåra situationer i digitala miljöer. Studien visar att särskilt flickor och unga kvinnor i hög grad begränsar vad de uttrycker på nätet, av rädsla för att utsättas för trakasserier, ryktesspridning eller elaka kommentarer.

Pojkar tenderar däremot att förminska eller ignorera de trakasserier de själva utsätts för. Vissa överskattar också sin förmåga att hantera problem som uppstår på nätet och är mindre benägna att söka eller ta emot hjälp. Det här beteendet kan kopplas till kulturella könsnormer och stereotypa förväntningar som betonar självständighet och styrka, egenskaper som ofta förknippas med manlighet. Sådana normer kan göra det svårare för pojkar att utveckla sin digitala kompetens och att identifiera och hantera risker i digitala miljöer (EIGE, 2019).

Mot denna bakgrund är det viktigt att utvecklingen av digital kompetens inte enbart fokuserar på tekniska och kommunikativa färdigheter, utan även omfattar trygghet och säkerhet.

De lägre resultaten bland icke-binära elever inom flera delområden kan tyda på att denna grupp möter särskilda utmaningar i digitala miljöer. Enligt Rädda Barnens rapport *Kuka haavoittuu verkossa?* (2021) utsätts barn som tillhör sexuella och könsminoriteter oftare för nätmobbning, våldsamt innehåll och grooming i jämförelse med andra barn. Denna observation stämmer överens med internationell forskning. I en rapport av Jonsson och Svedin (2017) framgår det att barn som tillhör könsminoriteter löper särskilt hög risk att utsättas för grooming och andra skadliga fenomen. Negativa erfarenheter kan påverka både känslan av trygghet och möjligheten att utveckla digitala färdigheter. Samtidigt är forskningen om HBTQIA+-ungdomars digitala erfarenheter fortfarande begränsad, vilket försvårar en djupare förståelse för deras behov och utmaningar (Schittenhelm m.fl., 2024).

Det är avgörande att förstå och beakta de utmaningar som HBTQIA+-personer kan möta på nätet, liksom de behov detta medför. Detta är en förutsättning för att främja alla barns och ungas digitala kompetens samt säkerställa likvärdiga möjligheter att delta i det digitala samhället.

Det är viktigt att nämna att antalet icke-binära elever som deltog i denna undersökning var relativt litet. Trots det stämmer resultaten väl överens med tidigare forskning och litteratur, vilket stärker bilden av att denna grupp kan möta särskilda utmaningar i digitala miljöer.

Känslan av ensamhet visade sig ha en inverkan för hur eleverna klarade uppgifter som handlade om digitalt välmående. Särskilt inom frågor som behandlade en balanserad digital vardag och emotionell belastning var poängen avsevärt lägre bland de elever som ofta kände sig ensamma, jämfört med dem som sällan eller aldrig upplevde ensamhet.

Resultaten tyder på att ensamhet kan försämra elevers förmåga att hantera utmaningar i den digitala vardagen. Barn som ofta känner sig ensamma har kanske färre möjligheter att utveckla digitala färdigheter, eftersom dessa ofta formas genom social interaktion. **Upplevelsen av ensamhet kan begränsa deltagandet i digitala gemenskaper, spel, samtal och andra sammanhang där digital kompetens annars utvecklas på ett naturligt sätt.**

Resultaten stämmer väl överens med en studie från 2022 (Dong Woo Ko m.fl., 2022), där forskare undersökte hur ensamhet påverkar digital läsförmåga. Studien visade att ensamhet tenderar att förstärka ett låst tankesätt där individen upplever att den egna förmågan att lära sig inte kan utvecklas. Detta minskar motivationen att tillägna sig nya färdigheter och kan i förlängningen leda till svagare digital kompetens. Elever som ofta känner sig ensamma tenderar att fokusera mer på att bevara nuläget än på att lära sig nytt, vilket ytterligare förstärker uppfattningen att förändring inte är möjlig (Dong Woo Ko m.fl., 2022).

Eftersom ensamhet tycks ha en negativ inverkan på både elevers digitala välmående och digitala läsförmåga, är det viktigt att utveckla pedagogiska lösningar som stärker såväl social delaktighet som lärandemotivation. Undervisningen bör utformas med medvetenhet om att vissa elever ris-

kerar att hamna utanför digitala gemenskaper, något som i sin tur kan påverka deras välbefinnande och begränsa möjligheterna att utveckla digitala färdigheter.

De elever som uppgav att de delar information, bilder eller videor om sig själva offentligt på sociala medier presterade bättre i jämförelse med andra i kapitlen om delaktighet och växelverkan samt kritisk mediekompetens. En möjlig förklaring är att deras aktiva användning av sociala medier ger dem erfarenheter som i sin tur hjälper dem att utveckla och stärka sina färdigheter inom dessa områden. **Elever som delar innehåll offentligt kan också vara mer engagerade i digitala gemenskaper och därmed mer vana vid att tolka och hantera olika typer av interaktioner och medieinnehåll.** Denna typ av aktivitet kan också bidra till att utveckla deras förmåga att navigera i sociala situationer online.

Samtidigt uppvisade dessa elever de lägsta resultaten i kapitlet om en balanserad digital vardag där de hade lägre poäng i jämförelse med andra elever i frågor som handlade om att reglera sin skärmanvändning och hantera emotionellt belastande situationer i hypotetiska fall, såsom situationer då man utsätts för grupstryck eller obehagliga upplevelser på nätet. Elever som är aktiva på sociala medier exponeras oftare för obehagligt innehåll i jämförelse med elever som inte använder dessa plattformar. De kan också i högre grad stöta på negativa kommentarer, både i andras flöden och i sina egna kommentarsfält.

De elever som inte använder sociala medier alls uppvisade svagare resultat i kapitlen om delaktighet och växelverkan, säkerhet och integritet samt kritisk mediekompetens. De svagare resultaten kan delvis bero på frågornas innehåll. Det kan vara svårt att besvara frågor om olika fenomen på sociala medier, som till exempel utmaningar, om man inte använder dessa plattformar alls. Eleverna i fråga uppvisade de bästa resultaten i jämförelse med andra i kapitlet om en balanserad vardag. **Resultaten tyder på att det kan vara lättare att uppnå en balanserad digital vardag om man inte är aktiv på sociala medier. Samtidigt kan möjligheterna att öva viktiga digitala färdigheter bli mer begränsade.**

Rädda Barnens rekommendationer för yrkesverksamma inom utbildning

FN:s konvention om barnets rättigheter förpliktar alla som arbetar med och för barn att följa konventionens grundprinciper. Dessa innefattar icke-diskriminering och jämlikhet, barnets bästa i främsta rummet, barnets rätt till skydd, omsorg och utveckling, barnets rätt att uttrycka sina åsikter och bli hörd, samt att dessa åsikter respekteras. Enligt konventionen har varje barn rätt till ett gott liv och till fysisk, mental, emotionell, andlig och social utveckling i alla miljöer där barnet vistas.

Finlands diskrimineringslag (§6) föreskriver att "Utbildningsanordnare och de läroanstalter de är huvudmän för ska bedöma hur deras verksamhet påverkar olika befolkningsgrupper och hur lika-behandling i övrigt uppnås i deras verksamhet, samt vidta de åtgärder som behövs för att främja likabehandling. De främjande åtgärderna ska vara effektiva, ändamålsenliga och proportionerliga med beaktande av läroanstaltens verksamhetsmiljö, resurser och övriga omständigheter. (20.12.2022/1192)

En utbildningsanordnare ska se till att varje läroanstalt har en plan för de åtgärder som behövs för att främja likabehandling.

Utbildningsanordnarna och de läroanstalter de är huvudmän för ska ge eleverna och deras vårdnadshavare samt de studerande eller deras företrädare möjlighet att bli hörda om de främjande åtgärderna."

Enligt jämställdhetslagen är alla utbildningsinstitutioner skyldiga att säkerställa att varje individ, oavsett kön, har lika möjligheter till utbildning. Att uppnå utbildningsmässig jämställdhet utifrån inkluderande principer är även ett av målen för fostran. Inkludering innebär att alla barn har samma rättigheter, att jämlikhet och icke-diskriminering respekteras, att mångfald värdesätts samt att social delaktighet och gemenskap främjas. (Utbildningsstyrelsen, 2022)

REKOMMENDATIONER FÖR YRKESVERKSAMMA INOM UTBILDNING

I skolorna ska man enligt läroplanen:

- se till att elevernas digitala säkerhet, trygghetsfärdigheter och kritiska medieläskunnighet främjas.
- ha fungerande och enhetliga verktyg och handlingsmodeller för att motverka mobbning och trakasserier.
- tillsammans med barnen utvärdera och utveckla verktyg, modeller och tillvägagångssätt för att hantera mobbning och trakasserier.
- tillsammans med barnen diskutera hotfulla situationer på nätet och hur man kan agera tryggt i sådana situationer.
- vägleda eleverna i ansvarsfull och säker kommunikation, samspel och gott uppförande i olika kommunikationskanaler.
- lära barnen hur de kan skydda sin integritet, hantera delning av bilder och videor samt skydda sina personuppgifter.
- säkerställa att eleverna känner till grunderna i upphovsrätt.
- satsa på gemenskapsfrämjande arbetssätt som stärker elevernas delaktighet och förebygger ensamhet.
- öka elevernas förståelse för hur informations- och kommunikationsteknik används i samspel med aktörer utanför skolan, även i internationella sammanhang.

REKOMMENDATIONER TILL KOMMUNALA TJÄNSTEPERSONER OCH BESLUTFATTARE

Kommunernas tjänstepersoner och beslutsfattare ska i samarbete:

- säkerställa att undervisningspersonalen får tillräcklig utbildning och fortbildning.
- se till att det finns tillräckligt med trygga vuxna i barnens skolmiljö, till exempel genom att placera ungdoms- och socialhandledare i skolorna.
- utarbeta kommunens jämställdhets- och likabehandlingsplaner så att de också beaktar barn, och utvärdera dem tillsammans med barnen.
- uppdatera materialet för undervisning i känslö- och trygghetsfärdigheter, och säkerställa att innehållet och helheterna är åldersanpassade i sina kunskapsmål, samt att det finns tillräckligt med svenskspråkigt material för mediefostran för alla skolstadier.
- stödja lärarna i könssensitiv undervisning och i att stärka pojkars digitala kompetens, så att varje barn får det stöd och den trygghet hen behöver oavsett könsidentitet.
- rikta särskilda insatser till att stödja delaktighet och digitalt välmående hos de mest utsatta barnen och barngrupperna, såsom barn inom HBTQIA+-gruppen.
- avsätta tillräckliga resurser för ovan nämnda åtgärder, så att alla elever får det stöd de behöver.

Ta i bruk material för mediefostran

Rädda Barnens Toppen-tjänst erbjuder lärare i förskolan och grundskolans årskurser 1–6 lättanvända och högklassiga material som stöd för mediefostran. Föräldrar hittar praktisk information och verktyg för att kunna stöda en bättre digital vardag i sina familjer.

Tjänsten och allt undervisningsmaterial är gratis att använda och finns tillgängligt för skolor och familjer i hela landet på finska och svenska.

BEKANTA DIG MED MATERIALEN PÅ ADRESSEN:

toppen.fi

(På finska huippula.fi)

Källförteckning

European Institute for Gender Equality (EIGE). (2019). Gender equality and youth: Opportunities and risks of digitalisation – Main report. https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/gender-equality-and-youth-opportunities-and-risks-digitalisation?language_content_entity=en

Fagerlund, J., Leino, K., Niilo-Rämä, M., Puhakka, E. & Markkanen, I. (2024). Kohti digiosaamisen strategista kehittämistä: Kansainvälinen monilukutaidon ja ohjelmoinnillisen ajattelun tutkimus (ICILS 2023). Koulutuksen tutkimuslaitos, Tutkimuksia.40. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. URN: URN:ISBN:978-952-86-0397-9 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0397-9>

Finlex. (2014). Diskrimineringslag 1325/2014. Aktuell lagstiftning. https://finlex.fi/sv/lagstiftning/2014/1325#chp_2_sec_6_heading

Jonsson L.S. & Svedin C.G. (2017). Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet. Fördjupningsrapport 2017. Linköpings Universitet. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. <https://allmannabarnhuset.se/product/fordjupningsrapport-barn-utsatta-for-sexuella-overgrepp-pa-natet/>

Ko, D. W., Lee, J.-Y., & Kim, H. (2022). Loneliness, implicit-self and digital literacy. Frontiers in Psychology, 13, 701856. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.701856>

Nissinen, K., Sirén, M., Leino, K. (2023). Hur står det till med läsningen? : fjärdeklassares läsförmåga i svenskspråkiga skolor enligt PIRLS 2021-undersökningen. Koulutuksen tutkimuslaitos, Tutkimuksia.38. Jyväskylän yliopisto. URN: URN:ISBN:978-951-39-9805-9 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9805-9>

Opetushallitus (OPH). (2022). Yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen kasvatuksessa ja koulutuksessa. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Yhdenvertaisuuden_ja_sukupuolten_tasa-arvon_edistaminen_kasvatuksessa_ja_koulutuksessa.pdf

Pelastakaa Lapset (2021a). Kuka haavoittuu verkossa? Pelastakaa Lapset https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/09/kuka_haavoittuu_verkossa_2021.pdf

Pelastakaa Lapset (2021b). Grooming lasten silmin. 11–17-vuotiaiden lasten ja nuorten kokemasta groomingista netissä. Pelastakaa Lapset https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/06/grooming_lasten_silmin_2021-2.pdf

Pelastakaa Lapset (2022). Lapset laitteilla. Pelastakaa Lapset https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/09/lapset_laitteilla_2022.pdf

Pelastakaa Lapset (2023). Pelastakaa Lapset <https://www.pelastakaalapset.fi/ajankohtaista/nuorilta-kiristetaan-rahaa-alastonkuvilla-sexortion-ilmio-nakyy-nyt-myos-suomessa/>

Schittenhelm, C., Kops, M., Moosburner, M. et al. Cybergrooming Victimization Among Young People: A Systematic Review of Prevalence Rates, Risk Factors, and Outcomes. Adolescent Res Rev (2024). <https://doi.org/10.1007/s40894-024-00248-w>

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., and Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. EU Kids Online. <https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01of0>

United Nations (2021). Committee on the Rights of the Child. General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment. <https://www.right-to-education.org/resource/general-comment-no-25-2021-children-s-rights-relation-digital-environment>

Bilaga 1: Toppen-testets frågor

Kapitel 1: En balanserad digital vardag

Tema 1: Vardagens grundstenar

1. Tänk dig följande situation: Du textar med en kompis eller spelar på din telefon då en av dina föräldrar ber dig komma för att äta. Men du vill inte ännu sluta med det du gör. Vad gör du då?

1. Jag svarar "Jaa" men blir kvar på telefonen.
2. Jag frågar om jag får fortsätta en stund.
3. Jag går och äta och fortsätter där jag blev efter maten.
4. Jag går och äta, men tar telefonen med mig och fortsätter med det jag höll på med vid matbordet.

2. Det är bra att lugna ner sig framför skärmen precis innan läggdags. Håller du med?

1. Ja. Jag spelar, tittar på videon, textar - jag gör det jag har lust med.
2. Hmm, det beror på, vad man gör framför skärmen.
3. Nej. Skärmarna bort i god tid innan läggdags.

3. Tänk dig följande situation: Du håller på att göra läxor. Samtidigt får du meddelanden av dina kompisar. Meddelandena handlar inte om läxorna. Vad gör du?

1. Jag ser eller hör att jag får meddelanden, men jag läser dem först efter att jag har gjort läxorna.
2. Jag textar med mina kompisar samtidigt som jag gör läxorna.
3. Jag sätter telefonen på ljudlös och utom synhåll, så att jag inte ser eller hör om jag får meddelanden.
4. Ingenting. Min telefon är på ljudlös och utom synhåll medan jag gör läxor.

Tema 2: Emotionell belastning

4. Tänk dig följande situation: Dina kompisar vill göra en utmaning som cirkulerar på sociala medier tillsammans med dig. Utmaningen känns alltför spännande. Vad gör du?

1. Jag svarar inte på kompisarnas meddelanden.
2. Jag hittar på en orsak till varför jag inte kan delta.
3. Jag säger till mina kompisar att jag inte vill delta.
4. Jag deltar ändå. Jag vill inte bli utanför.

5. Tänk dig följande situation: Du har sett något otrevligt på nätet igår. Du funderar på det ännu idag. Vad gör du åt saken?

1. Jag försöker bara glömma saken.
2. Jag gör något roligt, som för tankarna åt ett annat håll.
3. Jag talar om saken med en kompis eller ett syskon.
4. Jag berättar till en vuxen.

Kapitel 2: Delaktighet och växelverkan

Tema 3: Delaktighet och sociala relationer

6. Umgås du med kompisar via telefonen eller andra enheter? Dra in i rutan alla påståenden som stämmer in på dig.

1. Jag håller kontakt, leker eller spelar med kompisar på enheterna.
2. Jag umgås inte med kompisar via enheter.
3. Jag har fått nya kompisar via some eller spelande.
4. Jag har inte tid för kompisar, för jag spelar så mycket eller är så mycket på some.
5. Jag är inte på some och spelar inte.

7. Vad tycker du att är speciellt roligt att göra på telefonen, tabletten eller datorn? Dra in i rutan alla de saker som du tycker om.

1. Att spela ensam.
2. Att titta på foton, videon eller lyssna på musik.
3. Ha kontakt med kompisar eller spela med dem.
4. Koda eller göra egen musik, videon eller illustrationer.
5. Dela egna foton, videon, åsikter eller texter på some.
6. Jag vet inte.
7. Ingenting, för jag spenderar inte tid på dem.

8. Vad har du gjort under den senaste månaden på sociala medier eller i digitala spel? Dra in i rutan alla de saker som du har gjort.

1. Jag har lärt mig någonting nytt.
2. Jag har pratat med en pålitlig person om en sak som jag har funderat på.
3. Jag har kunnat berätta eller dela med mig saker som är viktiga för mig till andra personer.
4. Jag har kunnat vara helt mig själv i andras sällskap.
5. Jag har inte gjort något av dessa fyra saker.

Tema 4: Ansvarsfull interaktion

9. Är påståendet sant eller falskt: om min kompis säger att hen tycker om ett foto eller en video som jag tog på hen, så kan jag dela bilden till andra utan att be om lov av kompisens.

1. Sant
2. Falskt
3. Jag vet inte

10. Tänk dig följande situation: Någon i en gruppchat delar en redigerad bild på en klasskompis, som inte är med i gruppen. De andra skrattar åt bilden. Vad skulle du göra?

1. Jag skrattar också åt bilden.
2. Jag berättar för läraren eller en annan vuxen.
3. Jag ber de andra att sluta skratta.
4. Jag gör ingenting. Jag vill inte skratta bakom ryggen på någon.

11. Tänk dig följande situation: Någon på some säger att de inte alls tycker om ett specifikt spel. Spelet är ditt favoritspel. Hen får många likes, alltså gilla-markeringar. Du blir irriterad och vill kommentera. Vad skriver du?

1. Att personen är helt dum och vet ingenting om någonting!
2. Att personen har fel och att spelet på riktigt är jättebra.
3. Att spelet är jättebra enligt dig och att det lönar sig att pröva det.

Kapitel 3: Säkerhet och integritet

Tema 5: Datasäkerhet

12. Vad är ett bra lösenord och varför? Välj det svar som du tycker att är rätt.

1. Eget namn och födelseår för de är lätta att komma ihåg.
2. En mening med många ord för ju längre lösenordet är, desto bättre.
3. k2j9*D6p – ju flera olika tecken och symboler lösenordet har, desto svårare är det att komma på det.

13. Tänk dig att du har fått följande meddelande. Vilka saker tycker du att bevisar att det är ett bluffmeddelande? Du kan välja ett eller flera alternativ.

Avsändare: InstaGram

Ditt Instagram **konto raderas** om du inte aktiverar det på nytt! **Agera genast:** logga in i tjänsten och följ anvisningarna: <http://jlg.uu.p/eK3tD>

Tema 6: Situationer som äventyrar säkerheten.

14. Är påståendet sant eller falskt: du får använda nätsidor och appar som är för personer över 16 år (K-16) om du vet att innehållet inte är skadligt för dig.

1. Sant
2. Falskt
3. Jag vet inte

15. Någon ber om en lättklädd bild på dig. Du har aldrig träffat personen ansikte mot ansikte. Vad skulle du göra? Dra in i rutan alla de åtgärder, som du skulle göra.

1. Jag gör ingenting.
2. Jag blockerar personen.
3. Jag skickar ett foto på mig själv i normala kläder.
4. Jag berättar till en kompis eller ett syskon.
5. Jag berättar till en pålitlig vuxen.
6. Jag tar bilder av meddelandet.

16. Vilken information är det inte säkert att dela offentligt eller till okända personer på nätet? Dra dessa saker in i rutan.

1. Skolans namn
2. Vad jag har ätit till frukost
3. Födelsedatum
4. Hemadress
5. Vad jag äter för mediciner
6. Favoritämne i skolan

Kapitel 4: Kritisk mediekompetens

Tema 7: Digitalt fotspår

17. Tänk dig följande situation. Du talar med en kompis om en ny bra serie. Nästa dag ser du en reklam om serien på some. Är det sant eller falskt att sometjänsten har lyssnat på er diskussion via telefonen?

1. Sant
2. Falskt
3. Jag vet inte

18. Kan du ändra apparnas sekretess-inställningar? Till exempel ändra appens tillträde till din telefons kamera och geografiska plats, det vill säga info om var du är?

1. Jag vet inte, jag har inte prövat.
2. Nej. Men jag har nog prövat.
3. Jo jag har prövat och lyckades.

19. Föreställ dig följande situation: Någon har spridit information om din kompis på sociala medier utan lov. Vad borde din kompis göra? Dra in i rutan de råd som du skulle ge åt din vän.

1. "Låt det vara, gör ingenting"
2. "Be personen som spred infon att radera inlägget"
3. "Sprid du också info på sociala medier om den personen som spred info om dig"
4. "Berätta vad som hänt till en vuxen"
5. "Meddela tjänstens administratör."

Tema 8: Pålitlig och opålitlig information

20. Tänk dig att någon sprider sådan här information på some. Vilka saker tycker du att bevisar att informationen är pålitlig? Du kan välja ett eller flera alternativ.

Influencer Iben

Är spenat verkligen en supermat?

♥ 500 t Följare: 1 miljon

Det har visat sig att spenat inte har en super hög järnhalt.

Professor Kunnig, som är en näringsforskare, bekräftar påståendet.

Jag tycker att man ändå ska äta spenat! Är du av samma åsikt?

Källor: <https://svensson.sakkunnig/artikel>

<https://finlands.officiella.livsmedelsverk/info>

21. Är följande påstående sant eller falskt: på sociala medier sprids osann information lättare än sann och pålitlig information.

1. Sant
2. Falskt
3. Jag vet inte

Barn i det digitala landskapet – Finländska femteklassares digitala kompetens, säkerhet och välmående i ljuset av Toppen-testet

TEXT: RONJA QUAGRAINE

BILDER: VILJA PURSIAINEN

LAYOUT: ATTE NYKÄNEN / RÄDDA BARNEN

RÄDDA BARNEN 2025

Toppen är en tjänst som Rädda Barnen och våra samarbetspartners erbjuder.

Rädda Barnen är världens ledande oberoende barnorganisation och barnskyddsexpert. Vi säkrar varje barns rätt till liv, skydd, utbildning och deltagande i Finland och runt om i världen. Vi har mer än 100 års erfarenhet av att främja barns rättigheter. Vi sammanför barn och vuxna med avsikt att bygga en bestående bättre framtid. För barnens framtid börjar nu.

Vi vill se till att barn är trygga och att deras rättigheter uppfylls även i den digitala omgivningen. Därför står vi vid barns sida i den digitala världen och bygger tillsammans med dem en säkrare digital värld. I detta arbete är våra huvudsamarbetspartners Accenture, Gigantti, Microsoft och Telia.

toppen.fi